

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В СФЕРІ ЗАСТОСОВУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Кожевніков В.О.,

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ*

Кожевніков В.О. Адміністративні послуги в сфері застосування законодавства про захист економічної конкуренції.

В статті розглянуто питання адміністративних послуг, що надаються органами Антимонопольного комітету України та іншими органами публічної адміністрації в сфері застосування законодавства про захист економічної конкуренції.

Визначено коло суб'єктів надання публічних послуг в сфері застосування законодавства про захист економічної конкуренції до яких запропоновано віднести органи Антимонопольного комітету України, Кабінет Міністрів України та Міністерство економіки України.

Визначено перелік послуг, що надаються Антимонопольним комітетом України. До таких запропоновано віднести:

- 1) надання дозволу на концентрацію;
- 2) надання дозволу на узгодженні дії;
- 3) видача додаткових примірників завірених копій рішень з питань, передбачених частиною другою статті 34 Закону України «Про захист економічної конкуренції»;
- 4) попередні висновки щодо кваліфікації дій (стаття 14 Закону України «Про захист економічної конкуренції»);
- 5) попередні висновки стосовно концентрації, узгоджених дій.

Запропоновано поширити положення Закону України «Про адміністративні послуги» на сервісні послуги, що надаються органами Антимонопольного комітету України в частині, що не суперечить законодавству про захист економічної конкуренції. Розроблено пропозиції щодо внесення змін до Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання в частині уточнення суб'єктів звернення для отримання дозволу на концентрацію. Адміністративні послуги Антимонопольного комітету України – це визначена нормативно-правовими актами сервісна діяльність органів Антимонопольного комітету України спрямована на задоволення приватних потреб (інтересів) суб'єктів господарювання в сфері правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції (не пов'язаних із захистом їх законних прав та інтересів). Адміністративна послуга органів Антимонопольного комітету України надається виключно на підставі звернення відповідного суб'єкта господарювання. За результатами виконання адміністративної послуги Антимонопольним комітетом України суб'єкту звернення надається адміністративний акт (дозвіл) або документ.

Ключові слова: адміністративні послуги, Антимонопольний комітет України, дозвіл на концентрацію.

Kozhevnikov V.O. Administrative services in the sphere of economic competition.

The article considers the issues of administrative services provided by the bodies of the Antimonopoly Committee of Ukraine and other bodies of public administration in the field of application of the legislation on protection of economic competition.

The range of subjects of public services in the field of application of the legislation on protection of economic competition to which it is offered to carry bodies of the Antimonopoly committee of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Ministry of Economy of Ukraine is defined.

The list of services provided by the Antimonopoly Committee of Ukraine is determined. These include:

- 1) granting permission for concentration;
- 2) granting permission to coordinate actions;
- 3) issuance of additional copies of certified copies of decisions on issues provided for in part two of Article 34 of the Law of Ukraine «On Protection of Economic Competition»;
- 4) preliminary conclusions on the qualification of actions (Article 14 of the Law of Ukraine «On Protection of Economic Competition»);
- 5) preliminary conclusions on concentration, concerted actions.

It is proposed to extend the provisions of the Law of Ukraine «On Administrative Services» to services provided by the Antimonopoly Committee of Ukraine insofar as it does not contradict the legislation on protection of economic competition. Proposals have been developed to amend the Regulations on the procedure for submitting applications to the Antimonopoly Committee of Ukraine for prior obtaining a permit for concentration of economic entities in terms of clarifying the subjects of application for a concentration permit. Administrative services of the Antimonopoly Committee of Ukraine are service activities of the Antimonopoly Committee of Ukraine defined by normative legal acts aimed at meeting the private needs (interests) of business entities in the field of legal relations arising in connection with the application of legislation on protection of economic competition. related to the protection of their legitimate rights and interests). The administrative service of the bodies of the Antimonopoly Committee of Ukraine is provided exclusively on the basis of the application of the relevant business entity. Based on the results of the administrative service, the Antimonopoly Committee of Ukraine provides the subject of the application with an administrative act (permit) or a document.

Key words: administrative services, Antimonopoly Committee of Ukraine, permission for concentration.

Вступ. В умовах Європейської інтеграції зростає сервісна функція держави. Питанню адміністративних послуг присвячені праці вчених-адміністративістів В. Б. Авер'янова, І. А. Гончарової, О. К Туркової, О. Р. Радишевської, Г. М. Писаренко, Ю. М. Кириченко та інших.

Правовий статус послуг, що надаються органами Антимонопольного комітету України суб'єктам господарювання на сьогодні залишається недостатньо розкритим як на законодавчому так і на доктринальному рівні, що і обумовлює актуальність дослідження.

Методи дослідження. В дослідженні використанні методи дедукції (розкриття поняття адміністративних послуг Антимонопольного комітету України через загальне поняття адміністративних послуг), порівняння (співставлення визначень адміністративних послуг науковців та в законодавстві), формально-юридичний метод.

Результати.

Пунктом 10 частини другої статті 2 Закону України «Про адміністративні послуги» закріплюється, що дія цього закону не поширюється на відносини щодо застосування законодавства про захист економічної конкуренції.

При цьому, це не означає що Антимонопольний комітет України (далі - Комітет) не є суб'єктом з надання адміністративних послуг. Адміністративні послуги, що надаються органами Комітету мають свої особливості, що регламентуються законодавством про захист економічної конкуренції.

В прийнятому за основу законопроекті «Про особливості надання електронних публічних послуг» (№ 5495 від 14.05. 2021) під публічною послугою розуміється:

- адміністративна послуга;
- послуга з видачі документів дозвільного характеру, ліцензій, на які не поширюється дія Закону України «Про адміністративні послуги»;
- послуга, що надається суб'єктом надання публічної послуги за заявою (зверненням, запитом) суб'єкта звернення або без такого звернення, і спрямована на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків суб'єкта звернення [1].

Таким чином, законотворець пропонує вважати послуги, що надаються Антимонопольним комітетом України за заявою (дозволи на концентрацію та узгодженні дії) публічною послугою, оскільки на них не поширюється законодавство про адміністративні послуги.

Головне науково-експертне управління Верховної Ради зауважує, що в розумінні законопроекту № 5495 публічною послугою розуміється адміністративна послуга, на яку не поширюється дія Закону України «Про адміністративні послуги» [2].

Цим правники апарату Верховної Ради України фактично підтверджують твердження про те, що послуги, що не врегульовані Законом України «Про адміністративні послуги», також є адміністративними за своєю правовою природою.

Як впливає з аналізу положень статті 34 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі – також «Закон») до адміністративних послуг, що надаються Комітетом можна віднести:

- 1) надання дозволу на концентрацію;
- 2) надання дозволу на узгодженні дії;
- 3) видача додаткових примірників завірених копій рішень з питань, передбачених частиною другою статті 34 Закону;
- 4) попередні висновки щодо кваліфікації дій (стаття 14 Закону);
- 5) попередні висновки стосовно концентрації, узгоджених дій (стаття 29 Закону).

Дискусійним є віднесення послуг з надання попередніх висновків та видачі примірників завірених копій рішень до адміністративних послуг.

Як зазначає Ю. М. Кириченко адміністративні послуги – це діяльність, спрямована на реалізацію передбачених законодавством України владних повноважень, які здійснюється за ініціативою фізичних та юридичних осіб, спрямована на реалізацію їх прав, свобод і законних інтересів, офіційним результатом якої є адміністративний (індивідуальний) акт [3; с. 87].

І. А. Гончарова визначає процедуру надання адміністративних послуг як порядок діяльності суб'єктів публічної адміністрації із розгляду заяви особи про видачу адміністративного акта (рішення, дозвіл, ліцензія, сертифікат, акт, посвідчення тощо) [4; с. 11].

Урядовим законопроектом «Про адміністративну процедуру» (№ 3475 від 14.05.2020) під адміністративним актом пропонується розуміти рішення або юридично значиму дію індивідуального характеру, прийняту (вчинену) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб) [5].

Очевидно, що примірники завірених копій, що надаються Комітетом не є адміністративними актами. Адміністративним актом може бути дублікат, що має однакову юридичну силу з оригіналом, проте не завірена органами Комітету копія.

Чи є попередні висновки про надання адміністративними актами та чи встановлюють вони права для заявників? Вважаємо, що ні.

Звертаючись до органів Комітету за отриманням попередніх висновків заявник отримує у відповідь лист в якому даються відповіді на такі питання (частина 2 статті 29 Закону України «Про захист економічної конкуренції»):

- можливість надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію;
- можливість відмови в наданні дозволу на узгоджені дії, концентрацію;
- необхідність чи відсутність необхідності одержання дозволу на узгоджені дії, концентрацію.

Заявнику надається з боку органів Комітету лише методична допомога та консультація. При цьому жодних прав такі попередні висновки заявнику не надають.

Відповідно до частини 3 статті 29 Закону України «Про захист економічної конкуренції» одержання попередніх висновків стосовно узгоджених дій, концентрації не звільняє учасників узгоджених дій, концентрації від необхідності звернутися до відповідних органів Антимонопольного комітету України із заявою про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію.

Про виключно інформаційно-довідковий характер попередніх висновків також свідчить зміст пункту 2.2. Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання, відповідно до якого під наданням попередніх висновків розуміється надання органом Комітету висновків щодо ймовірного рішення по суті питання про одержання заявником відповідного дозволу [6].

На, наш погляд, наведені вище визначення адміністративних послуг (І. А. Гончарова, Ю. М. Кириченко) є вужчими за визначення наведене в Законі України «Про адміністративні послуги».

Зауважимо, що необхідність юридичного оформлення адміністративної послуги (її результату) зазначається в Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади.

Відповідно до цієї Концепції адміністративна послуга — результат здійснення владних повноважень уповноваженим суб'єктом, що відповідно до закону забезпечує юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо) [7].

Свого часу В. Авер'янов (2000) під адміністративними послугами розумів обов'язки державних органів щодо виконання різного роду дозвільно-реєстраційних дій за відповідними зверненнями фізичних і юридичних осіб [8; с. 16-20].

Вважаємо, що вузьке визначення адміністративної послуги, що наведене в Концепції, та набуло поширення серед науковців не повною мірою відповідає сучасним тенденціям побудови сервісної держави і фак-

тично обмежує адміністративні послуги ліцензійно-дозвільною та реєстраційною діяльністю, а також видачею адміністративних актів індивідуальної дії.

На сьогодні перелік сервісних послуг стрімко збільшується, держава також надає інформаційні, консультативні послуги, здійснює дії, у результаті яких суб'єкту звернення надається або підтверджується певний юридичний статус та/або факт.

Таким чином, можна стверджувати, що надання попередніх висновків та завірених копій документів органами Комітету за заявами відповідних заявників є адміністративною послугою, що виражається в здійсненні дій, що тягнуть за собою виникнення документованої інформації (документа) методологічного характеру у зв'язку зі зверненням суб'єкта господарювання з метою реалізації його законних інтересів.

Варто погодитися з Г. М. Писаренко (2006) яка зауважує, що адміністративна послуга – це правовідносини, що виникають при реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи (за їх заявою) в процесі публічно-владної діяльності адміністративного органу для отримання певного результату [9; с. 14].

Це визначення вважаємо одним з найбільш вдалих оскільки воно дозволяє відмежувати адміністративні послуги від розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції (що також може здійснюватися за заявою осіб) та не обмежує результат адміністративних послуг виключно наданням відповідного адміністративного акту (наприклад, результатом адміністративної послуги можуть бути інформаційні, консультативні послуги, надання копій документів). Під суб'єктивним правом (інтересом) слід розуміти певні юридично визнані можливості (права та свободи) поведінки суб'єкта права з метою задоволення власного інтересу (потреби).

Е. Демський зазначає, що адміністративна послуга – це вчинення органом (посадовою особою) владних повноважень дій, що спрямовані на набуття, зміну чи припинення прав і обов'язків для задоволення власних потреб морального, матеріального або особистого спрямування [10; с. 143].

Суб'єкти господарювання, звертаючись за послугами до Антимонопольного комітету України, реалізують своє суб'єктивне право з метою задоволення власних економічних потреб (бізнес-стратегій).

Як зазначають вчені економічної науки злиття (концентрація) суб'єктів господарювання є ефективною бізнес стратегією та дозволяє отримати коло переваг, зокрема:

- досягнення синергетичного ефекту за рахунок зниження витрат внаслідок економії на масштабі і усунення дублюючих функцій;
- вихід на нові географічні ринки;
- придбання налагодженої збутової інфраструктури;
- посилення ринкових позицій підприємства [11; с. 25-26].

Звертаючись із заявою про порушення законодавства про захист економічної конкуренції до органів Комітету особа реалізує не інтерес, а своє об'єктивне право, що формально визначене в статті 36 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Основним надавачем послуг в сфері застосування законодавства про захист економічної конкуренції виступають органи Комітету.

Уряд України має право у випадку відмови органів Комітету в наданні відповідного дозволу на концентрацію, узгодженні дії надати відповідний дозвіл в порядку, визначеному статтею 33 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Кабінет Міністрів України не перевіряє законність відмови в наданні дозволу органами Комітету, не є органом оскарження рішень Комітету. Порядок надання цієї адміністративної послуги Урядом регламентований Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання» [12].

Організаційне забезпечення розгляду таких питань здійснює Мінекономіки (пункт 3 Постанови) куди й направляється відповідна заява від заінтересованих осіб. Незважаючи на те що Мінекономіки не приймає рішень по суті воно здійснює діяльність по наданню відповідних послуг.

Наука адміністративного права під адміністративною послугою розуміє відповідну діяльність органів публічної адміністрації, законодавство (Закон «Про адміністративні послуги») - результат такої діяльності.

Отже, в доктринальному (широкому) розумінні поняття адміністративної послуги суб'єктами надання адміністративних послуг щодо застосування законодавства про захист економічної конкуренції виступають органи Антимонопольного комітету України, Міністерство економіки України та Кабінет Міністрів України.

У вузькому розумінні (в розумінні Закону України «Про адміністративні послуги») такими суб'єктами є органи Антимонопольного комітету України та Кабінет Міністрів України.

Варто зауважити, що Комітет також на платній основі виступає органом оскарження публічних закупівель. Вважаємо, що така діяльність Комітету не є адміністративною послугою, оскільки не спрямована на

задоволення власних потреб (моральних, матеріальних, особистих), а направлена на забезпечення законності та захисту законних прав учасників публічних закупівель.

Новітній погляд на адміністративне право передбачає активне використання інструментів економічної науки в якому під публічної адміністрацією розуміють надавача послуг, а під громадянином - клієнта [13; с.136].

Автори сучасного підручника з адміністративного права (за ред. В. Галуцька, 2020) зазначають, що в адміністративно-правових відносинах правовий статус суб'єкта публічної адміністрації є диференційованим:

- по-перше, існують адміністративні сервісні відносини, коли він надає адміністративні послуги приватним суб'єктам права;
- по-друге, адміністративно-арбітражні відносини, коли він є арбітром між двома приватними суб'єктами адміністративного права в разі порушення одним з них прав і/або свобод, охоронюваних нормами адміністративного права, іншого суб'єкта;
- по-третє, адміністративно-імперативні відносини, у яких такий суб'єкт має право віддавати розпорядження підпорядкованим йому суб'єктам. Тут виникають класичні імперативно-владні адміністративно-правові відносини [13; с. 152].

Адміністративні послуги надаються під час реалізації органами публічного управління адміністративно-сервісних відносин. Здійснення Комітетом функцій органу оскарження в сфері публічних закупівель охоплюються адміністративно-арбітражними відносинами.

Актуальним питанням є регламентація граничного строку надання адміністративних послуг Комітету.

Відповідно до частини першої статті 29 Закону України «Про захист економічної конкуренції» строк розгляду заяв про надання попередніх висновків стосовно узгоджених дій, концентрації становить один місяць. Заява про надання дозволу на узгоджені дії розглядається органами Комітету протягом трьох місяців з дня прийняття її до розгляду (частина 1 статті 27 Закону).

Невизначеним в законі залишається граничний строк надання такої адміністративної послуги як видача додаткових примірників завірених копій рішень з питань, передбачених частиною другою статті 34 Закону.

Згідно із пунктом 3 статті 3 Закону України «Про адміністративні послуги» до адміністративних послуг прирівнюється, зокрема, надання копій, дублікатів документів, тобто законодавець вважає такі дії адміністративною послугою. Відповідно до частини другої статті 10 Закону України «Про адміністративні послуги» у разі якщо законом не визначено граничний строк надання адміністративної послуги, цей строк не може перевищувати 30 календарних днів з дня подання суб'єктом звернення заяви та документів, необхідних для отримання послуги.

При цьому, як зазначалося вище, положення закону «Про адміністративні послуги» не поширюються на відносини щодо застосування законодавства про захист економічної конкуренції. Фактично строк надання такої платної послуги є невизначеним на рівні закону, що порушує загальні принципи надання адміністративних послуг, як своєчасність, розумний строк, оперативність, законність. Такий стан справ порушує законні інтереси суб'єктів звернення.

Іншим дискусійним питанням є визначення суб'єктів звернення.

За загальним правилом суб'єкт звернення за адміністративною послугою - фізична або юридична особа, яка звертається за отримання адміністративних послуг.

Суб'єкт звернення за адміністративною послугою визначений в Законі України «Про адміністративні послуги» відрізняється від заявника, що виявив бажання отримати адміністративні послуги органів Антимонопольного комітету України.

Відповідно до пункту 3 Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (далі - Положення) заявниками у справах виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю, орендар, одержувач фінансового лізингу, концесіонер, орендодавець, суб'єкти господарювання, фізичні та юридичні особи, які в межах своїх повноважень приймають рішення про концентрацію або здійснюють концентрацію [14].

З одного боку, суб'єкт звернення для отримання послуг Антимонопольного комітету України вужчий ніж в Законі України «Про адміністративні послуги», адже включає в себе не будь-яких фізичних чи юридичних осіб, а виключно суб'єктів господарювання.

З іншого боку, на відміну від інших адміністративних послуг суб'єктами звернення для отримання послуг Антимонопольного комітету України можуть виступати також органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Дефініція суб'єктів звернення, наведена в пункті 3 Положення, містить логічну помилку, адже в одному переліку перелічує частне та ціле.

Для наочності процитуємо зміст пункту 3 Положення.

«заявники - органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю, орендар, одержувач фінансового лізингу, концесіонер, орендодавець, суб'єкти господарювання, фізичні та юридичні особи, які в межах своїх повноважень приймають рішення про концентрацію або здійснюють концентрацію».

Під суб'єктами господарювання законодавство про захист економічної конкуренції розуміє юридичну особу незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізичну особу, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими (стаття 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції»).

Поняття суб'єктів господарювання включає в себе органи державної влади, фізичних та юридичних осіб, які в межах своїх повноважень приймають рішення про концентрацію або здійснюють концентрацію.

Виходячи з вищевикладеного, пропонуємо викласти абзац 12 пункту 3 Розділу I Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання, в такій редакції:

«Заявник - суб'єкти господарювання, зокрема, орендар, одержувач фінансового лізингу, концесіонер, орендодавець, інші фізичні та юридичні особи, які в межах своїх повноважень приймають рішення про концентрацію або здійснюють концентрацію».

Висновки. Адміністративні послуги Антимонопольного комітету України – це визначена нормативно-правовими актами сервісна діяльність органів Антимонопольного комітету України спрямована на задоволення приватних потреб (інтересів) суб'єктів господарювання в сфері правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції (не пов'язаних із захистом їх законних прав та інтересів).

Адміністративна послуга органів Антимонопольного комітету України надається виключно на підставі звернення відповідного суб'єкта господарювання.

За результатами виконання адміністративної послуги Антимонопольним комітетом України суб'єкту звернення надається адміністративний акт (дозвіл) або документ.

Суб'єктами надання адміністративних послуг в сфері правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції окрім органів Антимонопольного комітету України виступають Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки України.

З метою забезпечення правової визначеності під час надання органами Комітету публічних послуг вважаємо за доцільне доповнити Закон України «Про захист економічної конкуренції» статтею 34-1 в такій редакції:

«Стаття 34¹ Поширення законодавства про адміністративні послуги на відносини, що складаються під час надання послуг органами Антимонопольного комітету України

1. На відносини, що виникають під час надання органами Антимонопольного комітету України послуг, передбачених статтею 34 цього закону поширюється дія Закону України «Про адміністративні послуги» в частині що не суперечить законодавству про захист економічної конкуренції».

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про особливості надання електронних публічних послуг (реєстр. № 5495 від 14.05.2021). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71906 (дата звернення: 20.08.2021).
2. Висновок Головного науково-експертного управління ВРУ на проект Закону про особливості надання електронних публічних послуг (реєстр. № 5495 від 14.05.2021). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=71906&pf35401=548539> (дата звернення: 20.08.2021).
3. Кириченко Ю. М. Щодо питання визначення адміністративних послуг органів місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. №2. С. 85–88.
4. Гончарова І. А. Адміністративно-правовий аспект процедури надання адміністративних послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 « адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2017. 16 с.
5. Проект Закону про адміністративну процедуру (реєстр. № 3475 від 14.05.2020). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=68834&pf35401=527236> (дата звернення: 20.08.2021).

6. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0238-02#Text> (дата звернення: 20.08.2021).
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року № 90-р «Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/29277762> (дата звернення: 20.08.2021).
8. Авер'янов В. Українське адміністративне право: черговий етап реформування. *Українське адміністративне право. Актуальні проблеми реформування*. Суми, 2000. С. 16-20.
9. Писаренко Г. М. Адміністративні послуги в Україні: організаційно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2006. 20 с.
10. Ліпенцев А., Жук Ю. Адміністративні послуги в Україні: поняття і сутність. *Ефективність державного управління*. 2015. №42. С. 140–148.
11. Глинська Г. Я. Переваги та недоліки злиття та поглинання як стратегії розвитку підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2006. № 552. С. 24–28.
12. Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0238-02#Text> (дата звернення: 20.08.2021)..
13. Радишевська О. Р. Європеїзація адміністративного права України: питання теорії та практики. : дис. докт. юр. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 536 с.
14. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-02#Text> (дата звернення: 20.08.2021).